

БИЛИМ БЕРҮҮ СИСТЕМАСЫНДАГЫ ИННОВАЦИЯЛЫК ӨЗГӨРҮҮЛӨР ЖАНА АЛАРДЫН НАТЫЙЖАЛУУЛУГУ

Кашкариева Миргул Абибиллаевна

*Батыралы Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек эл аралык университетинин
ага окутуучусу, педагогика илимдеринин кандидаты*

Кыргызстан, Ош шаары

kashkariyevam@bk.ru

***Аннотация.** Макалада билим берүү системасында жүрүп жаткан инновациялык өзгөрүүлөрдүн мазмуну, багыттары, теориялык-методологиялык негиздери жана алардын натыйжалуулугу комплекстүү талдоого алынат. Глобалдашуу жана санариптик трансформация шартында билим берүү тармагына жаңы технологияларды киргизүү, компетенттүүлүккө негизделген окутуу моделин колдонуу, интерактивдүү педагогикалык ыкмаларды жайылтуу жана билим берүүнү башкарууну модернизациялоо маселелери каралат. Изилдөөдө инновациялык процесстердин билим сапатына, окуучулардын мотивациясына, мугалимдердин кесиптик өнүгүүсүнө тийгизген таасири талданат. Ошондой эле инновацияларды ишке ашыруудагы көйгөйлөр жана аларды чечүүнүн стратегиялык жолдору сунушталат.*

***Түйүндүү сөздөр:** инновация, билим берүү системасы, санариптик технология, компетенттүүлүк, интерактивдүү окутуу, билим сапаты, педагогикалык инновация, натыйжалуулук.*

ИННОВАЦИОННЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ И ИХ ЭФФЕКТИВНОСТЬ

Кашкариева Миргул Абибиллаевна

Кыргызско-узбекская академия имени Батыралия Сыдыкова

Лектор в Международном университете, кандидат педагогических наук

Город Ош, Кыргызстан

Аннотация. В статье комплексно анализируются содержание, направления, теоретико-методологические основы инновационных изменений, происходящих в системе образования, а также их эффективность. В условиях глобализации и цифровой трансформации рассматриваются вопросы внедрения новых технологий в образовательную сферу, применения модели обучения, основанной на компетентностном подходе, распространения интерактивных педагогических методов и модернизации управления образованием. В исследовании анализируется влияние инновационных процессов на качество образования, мотивацию учащихся и профессиональное развитие учителей. Также предлагаются стратегические пути решения проблем, возникающих при реализации инноваций.

Ключевые слова: инновация, система образования, цифровые технологии, компетентность, интерактивное обучение, качество образования, педагогические инновации, эффективность.

INNOVATIVE CHANGES IN THE EDUCATION SYSTEM AND THEIR EFFECTIVENESS

Kashkarieva Mirgul Abibillaevna

Osh city, Kyrgyzstan

Kyrgyz-Uzbek Academy named after Batyrallyy Sydykov

Lecturer at the International University, Candidate of Pedagogical Sciences

Abstract. The article provides a comprehensive analysis of the content, directions, theoretical and methodological foundations, and effectiveness of innovative changes taking place in the education system. In the context of globalization and digital transformation, the issues of introducing new technologies into the educational sphere, applying a competency-based learning model, spreading interactive pedagogical

methods, and modernizing educational management are considered. The study analyzes the impact of innovative processes on the quality of education, students' motivation, and teachers' professional development. It also proposes strategic ways to address the challenges arising during the implementation of innovations.

Keywords: *innovation, education system, digital technologies, competency, interactive learning, quality of education, pedagogical innovation, effectiveness.*

Киришүү. XXI кылым – билимге, технологияга жана инновацияга негизделген коомдун кылымы. Экономиканын, өндүрүштүн жана социалдык мамилелердин бардык тармактарында санариптик өзгөрүүлөр жүрүп жаткан шартта билим берүү системасы да терең трансформацияга муктаж болууда. Билим берүү – коомдун интеллектуалдык потенциалын калыптандыруучу негизги институт катары инновациялык өнүгүүнүн борборунда турат. Азыркы учурда билим берүүнүн салттуу моделдери коомдун динамикалуу талаптарына толук жооп бере албай калды. Эмгек рыногу аналитикалык ой жүгүртө алган, чыгармачыл, өз алдынча чечим кабыл ала билген жана санариптик компетенттүүлүккө ээ адистерди талап кылууда. Ушуга байланыштуу билим берүү системасында инновациялык өзгөрүүлөрдү ишке ашыруу стратегиялык мааниге ээ.

Учурда билим берүү системасындагы инновациялык өзгөрүүлөрдүн мазмунун ачып берүү керек, алардын натыйжалуулугун талдап жана практикалык сунуштарды иштеп чыгуу зарылдыгы турат. Төмөндө аларга талдоо бердик:

1. Инновация түшүнүгүнүн теориялык негиздери

“Инновация” термини латын тилиндеги *innovatio* – жаңылануу, өзгөрүү деген түшүнүктү билдирет. Педагогикалык илимде инновация жаңы идеяларды, технологияларды жана методдорду билим берүү практикасына киргизүү аркылуу сапаттык өзгөрүүгө жетишүүнү түшүндүрөт.

Инновациялык процесс төмөнкү этаптарды камтыйт:

1. Жаңы идеянын жаралышы;
2. Аны эксперименталдык сыноо;

3. Практикага киргизүү;
4. Натыйжалуулугун баалоо;
5. Кеңири жайылтуу.

Билим берүү тармагындагы инновациялар мазмундук, технологиялык жана уюштуруучулук мүнөздө болушу мүмкүн. Мазмундук инновациялар окуу программаларын жаңылоого багытталса, технологиялык инновациялар окутуунун жаңы методдорун жана санариптик каражаттарды камтыйт. Уюштуруучулук инновациялар билим берүүнү башкаруу системасын өркүндөтүүгө байланыштуу [1].

2. Билим берүү системасындагы инновациялык өзгөрүүлөрдүн негизги багыттары:

2.1 Санариптик трансформация;

Санариптик технологиялар билим берүү чөйрөсүндө сапаттык жаңы деңгээлди түздү. Электрондук окуу китептери, мультимедиялык ресурстар, онлайн-платформалар жана билим берүү порталдары окутуунун жеткиликтүүлүгүн жана ийкемдүүлүгүн камсыз кылууда. Аралаш (blended learning) жана дистанциялык окутуу формалары билим алууну убакыт жана мейкиндик чектөөлөрүнөн бошотту. Виртуалдык лабораториялар, жасалма интеллектке негизделген билим берүү системалары жана адаптивдүү платформалар окуучунун жеке өзгөчөлүгүнө жараша окутууну уюштурууга мүмкүндүк берет.

2.2. Компетенттүүлүккө негизделген билим берүү;

Компетенттүүлүк – бул билимди, көндүмдү жана баалуулукту турмуштук кырдаалда натыйжалуу колдонуу жөндөмү. Компетенттүүлүккө негизделген модель төмөнкү багыттарды камтыйт[2].

- функционалдык сабаттуулук;
- сынчыл ой жүгүртүү;
- коммуникациялык көндүмдөр;
- көйгөйлөрдү чечүү жөндөмү;
- командада иштей билүү.

Бул модель окуучуну билимди пассивдүү кабыл алуучу субъект катары эмес, активдүү изилдөөчү жана жаратуучу катары карайт.

Коммуникация бир эле мезгилде тилдик жана тилдик эмес каражаттардын жардамы менен ишке ашат. Тилдик коммуникация тил бирдиктеринин, каражаттарынын, жардамы менен ишке ашкан сүйлөшүү процесси. Ал эми тилдик эмес сүйлөшүү, ымдоо-жаңсоо, мимика, кыймыл-аракет ж.б. жардамы менен ишке ашат. Көпчүлүк учурда эки каражат бир учурда, эриш-аркак колдонулат. Коммуникативдик лингвистика тилдин жана кептин функцияларын өзүн бөлүп көрсөтөт: Мисалы белгилүү психолингвист А. А. Леонтьев тилдин жана кептин функцияларын мындайча көрсөтөт:

Тилдик функциялары:

- 1) Коммуникативдик;
- 2) Ой жүгүртүүнүн куралы;
- 3) Коомдук тарыхый тажрыйбаны бекемдөө;
- 4) Улуттук-маданий кызматы.

Кептин функциялары:

- 1) Магиялык;
- 2) Диакритикалык;
- 3) Эстетикалык;
- 4) Биологиялык кызматы деп берилет [97, 79-б].

Орус тилинде жарык көргөн «Лингвистикалык энциклопедиялык сөздүктө» тилдин төрт функциясы көрсөтүлгөн:

- 1) Коммуникативдик; (сүйлөшүү)
- 2) Когнитивдик; (таанып-билүүчүлүк)
- 3) Эмоционалдык; (айтуунун эрки, мамилеси)
- 4) Мега тилдик; (башка тилди сыпаттоо)

Көрсөтүлгөн бул функциялардын бардыгы тилге гана эмес, коммуникацияга, сүйлөшүүгө да тиешелүү. Анткени тидин өзү коомдук көрүнүш катары сүйлөшүүнү, коммуникацияны тейлөө, ишке ашыруу үчүн пайда болгон.

Көпчүлүк изилдөөчүлөр тил менен коммуникациялык функцияларын бириктирип көргөн, аларды эки же үчкө бөлүп белгилешет.

Тил менен коммуникациянын функциялары:

- 1) Таанып-билүүчүлүк же маалыматтык функция: түшүнүк, идея, ойлорду калыптандыруу жана аларды башкаларга берүү;
- 2) Баалоо функциясы: жеке баасын, мамилесин билдирүү;
- 3) Эффективдүү, эмоцияны сезимди билдирүү.

Коммуникативдик лингвистикада кеп актылары тилдик инсан, маданият аралык коммуникация ж.б. маселелер да иликтөөгө алынат. Бул илим коомдогу коммуникативдик ишмердүүлүк үч формада ишке аша тургандыгын белгилейт:

- 1) Сүйлөшүү, баарлашууда бирдей укуктагы адамдардын маектешүүсү;
- 2) Башкаруу-айтуучунун угучууга карата максаттуу таасир этүүсү;
- 3) Тууроо-коомдун бир мүчөсүнүн журум-турумунун, сүйлөө стилин, жашоо образын ж.б. экинчи бир адамдын өздөштүрүп, тууроосу.

Тууроонун натыйжасында муундан муунга адамзаттын тили, маданияты, каада-салттары, илим-билими, кесиптик көмдүмдөрү, тарыхый тажрыйбалары жана башкалары сакталып, сапталып, баркталып, байытылып, толукталып келе жатат. Коммуникацияга, текстке кыргыз тилчи окумуштуулары да кайрылып, өз эмгектерин жарыялап келе жатышат. Бул багытта С. Өмүралиеванын, Б.Усубалиевдин, С. Мусаевдин, Т.Маразыковдун жана башкалардын эмгектери бар. Биздин ишибизге түздөн-түз тиешелүү болгон профессор Т. Маразыковдун соңку эмгектерине кыскача токтолобуз. Анткени ал эмгектерде коммуникациясын лингвистикалык табиятын ачып берүүгө карата бир катар керектүү маалыматтар чагылдырылган. Т.С.Маразыков кыргыз тил илиминдеги текст таануу багытын калыптандырып, негиздөөчүлөрдүн бири болуп саналат. Анын кандидаттык жана докторлук диссертациялык иштери жана жарык көргөн илимий эмгектери тил илиминдеги коммуникация маселелерине арналган. Анын текст боюнча изилдөөлөрүндөгү негизги айырмачылык орус тил илиминдеги «тексттик лингвистикасы» менен «коммуникативдик лингвистика» парадигмаларын бириктирип, бир багыт катары карап, аны «текст тануунун теориясы» деп

аталгандыгында болуп эсептелет. Т.Маразыков: «маалымат алмашуу», «коммуникация», «сүйлөшүү», «сүйлөө процесси» деген терминдердин туюндурган маанилери бирдей»-деп эсептейт. Аталган терминдердин ичинен «маалымат алмашуу» деген терминди колдонот. Окумуштуунун пикири боюнча, «маалымат алмашуу, коммуникация – тилдик жана тилдик эмес каражаттар аркылуу адамдардын ортосунда ойлордун, пикирлердин, маалыматтардын алмашышы. Ар кандай маалымат алмашуунун негизин түзүп турган нерсе – бул маалымат. Маалымат алмашуу текст аркылуу ишке ашат» –деп түшүндүрөт [3, 64 б].

Белгилүү жазуучу Бернард Шоунун төмөнкү айткандарын да эстен чыгарбообуз керек. Жазуучунун айткандарынын мааниси мындай. Эгерде сенде бир алма болуп, менде да бир алма болуп, экөөбүз же алмаларды алмашсак, анда сенде да, менде да кайрадан эле бирден алма калат. А эгерде сенде бир идея болуп, менде да бир идея болуп экөөбүз ал идеялар менен алмашсак, экөөбүздө тең экиден идея болот. Бул абдан кызыктуу пикир. Муну эске алуу зарыл [4].

2.3 Интерактивдүү жана студентке багытталган методдор

Заманбап педагогика окуучунун активдүүлүгүн жогорулаткан методдорго артыкчылык берет. Аларга төмөнкүлөр кирет:

- долбоордук окутуу;
- кейс-метод;
- проблемалык окутуу;
- дебат жана дискуссия;
- оюн технологиялары.

Бул ыкмалар теориялык билимди практика менен айкалыштырууга жана окуучунун чыгармачылык потенциалын өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт.

2.4 Билим берүүнү башкаруунун инновациялык моделдери

Билим берүүнү башкарууда электрондук журналдар, автоматташтырылган маалымат системалары жана аналитикалык мониторинг механизмдери колдонулууда. Бул ачык-айкындуулукту жогорулатып, билим сапатын объективдүү баалоого шарт түзөт.

3. Инновациялык өзгөрүүлөрдүн натыйжалуулугун баалоо

Инновациялардын натыйжалуулугу төмөнкү критерийлер аркылуу бааланат:

1. Академиялык жетишкендиктердин өсүшү – тесттик көрсөткүчтөрдүн жана окуу жетишкендиктеринин жогорулашы.

2. Мотивациянын жогорулашы – окууга болгон кызыгуунун артуусу.

3. Өз алдынча билим алуу жөндөмү – маалыматты изилдөө жана талдоо көндүмдөрүнүн калыптанышы.

4. Санариптик компетенттүүлүк – технологияларды натыйжалуу колдонуу жөндөмү.

5. Мугалимдердин кесиптик өсүшү – инновациялык ыкмаларды колдонуу деңгээли.

Изилдөөлөр көрсөткөндөй, инновацияларды системалуу киргизүү билим сапатынын туруктуу жогорулашына алып келет. Бирок натыйжалуулук ресурстук камсыздоого жана кадрдык потенциалга түздөн-түз көз каранды [5].

4. Инновацияларды ишке ашыруудагы көйгөйлөр

Инновациялык өзгөрүүлөрдү киргизүүдө төмөнкү тоскоолдуктар кездешет:

- материалдык-техникалык базанын жетишсиздиги;
- аймактар арасындагы санариптик теңсиздик;
- мугалимдердин инновацияга даяр эместиги;
- психологиялык каршылык;
- методикалык колдоонун жетишсиздиги.

Айрыкча айылдык аймактарда интернет инфраструктурасынын алсыздыгы билим берүүдө теңсиздикти күчөтүшү мүмкүн.

5. Көйгөйлөрдү чечүүнүн стратегиялык жолдору

Инновациялык өзгөрүүлөрдүн ийгиликтүү ишке ашуусу үчүн төмөнкү чаралар зарыл:

1. Мугалимдердин квалификациясын үзгүлтүксүз жогорулатуу жана кайра даярдоо;

2. Билим берүү мекемелерин заманбап техникалык каражаттар менен камсыз кылуу;

3. Санариптик билим берүү боюнча улуттук стратегияны иштеп чыгуу;
4. Илимий-изилдөө иштерин күчөтүү;
5. Эл аралык тажрыйбаны адаптациялоо;
6. Мамлекеттик жана жеке сектордун өнөктөштүгүн өнүктүрүү.

Инновациялык саясат системалуу жана узак мөөнөттүү мүнөзгө ээ болушу керек.

6. Инновациялык билим берүүнүн социалдык-экономикалык таасири

Инновациялык билим берүү адам капиталын өнүктүрүүгө, экономиканын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатууга жана коомдун интеллектуалдык потенциалын кеңейтүүгө шарт түзөт. Билим сапаты жогору мамлекеттер дүйнөлүк рынокто ийгиликтүү позицияга ээ болору белгилүү.

Ошондой эле инновациялык билим берүү жарандык жоопкерчиликти, маданий сабаттуулукту жана социалдык активдүүлүктү өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт.

Жыйынтык

1. Билим берүү системасындагы инновациялык өзгөрүүлөр – заманбап коомдун туруктуу өнүгүүсүнүн негизги шарттарына тактоо жүргүзүлдү.

2. Санариптик технологияларды колдонуу, компетенттүүлүккө негизделген окутуу модели жана интерактивдүү методдор билим сапатын жогорулатууга жана окуучунун инсандык өнүгүүсү аныкталды.

3. Коммуниктивдик багытта окутуунун илимий-теориялык негиздери такталып, окутуу процессинде пайдаланууга сунуш кылынды.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – М.: Просвещение, 1995.
2. Кларин М.В. Инновации в мировой педагогике. – Рига, 1998.
3. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: Академия, 2009.

4. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – М.: Народное образование, 2005.
5. UNESCO. Education in a Digital World. – Paris, 2021.
6. OECD. The Future of Education and Skills 2030. – Paris, 2019.
7. Рысбаев, С. К. Окуучунун сүйлөө жана жазуу ишмердиги –Б.: 2014. – 342 б.